

А. Ключевська, аспірантка
Інституту світової економіки і
міжнародних відносин НАН України

ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВИБОРУ ЇЇ ІНТЕГРАЦІЙНОГО ВЕКТОРА

Визначення основних напрямів співробітництва в сфері зовнішньоторговельних відносин є одним з основних чинників забезпечення високого рівня економічного розвитку країни. В статті проаналізовано стан зовнішньоторговельного балансу держави, наведено шляхи його покращання.

Ключові слова: інтеграційні процеси, експорт, імпорт, міжнародна торгівля.

Ключевская А. Внешнеторговые отношения Украины в контексте выбора её интеграционного вектора. Определение основных направлений сотрудничества в сфере внешнеторговых отношений является одним из основных факторов обеспечения высокого уровня экономического развития страны. В статье проанализировано состояние внешнеторгового баланса государства, приведены пути его улучшения.

Ключевые слова: интеграционные процессы, экспорт, импорт, международная торговля.

Klyuchevs'ka A. Foreign trade relations of Ukraine in context of choice of it integration vector. Determination of basic directions of collaboration in the sphere of foreign trade relations is one of basic factors of providing of high level of economic development of country. The state of foreign trade balance of the state is analysed in the article, the ways of his improvement are resulted.

Key words: integration processes, export, import, international trade.

Однією з головних характеристик сучасного світового господарства є прогресуюча глобалізація господарського життя. Ядром і головним генератором цього процесу виступають розвинені країни світу – лідери у світовому господарстві. В рамках клубу розвинених країни єдність господарської діяльності досягла високого ступеня, що має відображення в міцному сплетінні їх ринків на всіх рівнях. За останні десятиліття виникли потужні торгові й економічні угруповання.

Економічна взаємодія цих угруповань суттєво змінює вигляд господарського розвитку сучасного світу. Зміцнюється феномен глобалізації господарського життя, коли внаслідок зростаючих інтеграційних зв'язків життя окремих країн міцно вплітається у світову економіку і не лише здійснює на неї вплив у міру могутності конкретної країни, але й відчуває з її боку потужний вплив, примушуючи кожну країну узгоджувати свою економічну політику з загальними світовими тенденціями та інтересами партнерів. Визначення тенденцій такого впливу є досить актуальним на сучасному етапі.

Це питання викликає цікавість у дослідженнях багатьох вчених, зокрема таких, як Л.М.Горбач, О.В.Плотніков, В.Є.Новицький, І.І.Пузанов та ін., кожен з яких зробив значний внесок не тільки у теоретичному, але й практичному аспекті щодо подальшого проходження світових інтеграційних процесів та участі України в них.

Україна на сучасному етапі знаходиться під значним впливом інтеграційних процесів. Тому для неї важливим є пошук балансу у взаємовідносинах з різними інтеграційними угрупованнями та окремими державами, аналіз співробітництва у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Темпи зростання розвитку світової економіки в 2007 р. дещо уповільнилися. За даними Світового банку, у країнах Західної Європи зростання реального ВВП становило 3,6% (проти 4,8 у 2006 р.), у країнах Центральної і Східної Європи – 4,0% (рівень 2006 р.), світовий рівень зростання – 2,3 % (проти 2,5 у 2006 р.), країни що розвиваються, – 3,1% (проти 3,3 у 2006 р.), країни з перехідною економікою – 0,9% (проти – 0,2 у 2006 р.) [7].

Серед головних причин спаду економічного росту виділяються: зниження темпів економічного розвитку в Росії, зростання цін на нафту, наслідки регіональної кризи в Азії.

Фінансово-економічна криза в свою чергу стала причиною кризи на товарних ринках. Значно знизилися ціни на більшість сировинних товарів, що не могло не позначитись на експортно-орієнтовану українську промисловість.

Реальною стала ситуація суттєвого погіршення кон'юнктури на світових ринках традиційної експортної продукції України. Свідченням цього були, зокрема, антидемпінгові процеси, викликані поставками українських металургійних підприємств в США, Канаду, Латинську Америку, Західну Європу, і в більшості вирішені не на користь української сторони. Така ж ситуація складалась і на зовнішніх ринках високотехнологічних експортних товарів, які тривалий час позбавлені належних інвестицій та стимулюючого впливу внутрішнього попиту.

Обсяг експорту товарів та послуг України за 2008 р. становив 78696,7 млн дол. США, імпорту – 92181,2 млн дол. Порівняно з 2007 р. експорт збільшився на 34,9%, а імпорт – на 40,5%. Продовжувалась тенденція збереження від'ємного сальдо зовнішньоторговельного балансу країни в обсязі 13484,5 млн дол. (за 2007 р. – 7263,6 млн дол.) [7].

За 2009 р. було експортовано з України товарів та послуг на суму 49223,7 млн дол. США, імпортовано в Україну – 50604,4 млн дол. Від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу країни становило 1380,7 млн дол.

У зовнішній торгівлі товарами спостерігалось від'ємне сальдо обсягом 5732,7 млн дол. (обсяг експорту – 39702,9 млн. дол. США, імпорту – 45435,6 млн дол.), а послугами – позитивне сальдо 4352 млн дол. (обсяг експорту послуг становив 9520,8 млн дол. США, імпорту – 5168,8 млн дол.).

Обсяг експорту товарів та послуг України за I півріччя 2010 р. становив 28355,9 млн дол. США, імпорту – 27955,4 млн дол. Порівняно з відповідним періодом попереднього року експорт збільшився на 30,9%, а імпорт – на 26,3%. Позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу становило 400,5 млн дол. (за I півріччя 2009 р. від’ємне – 479,1 млн дол.).

У I півріччі 2010 р. експорт товарів становив 23098,2 млн дол. США, імпорт – 25613,1 млн дол. Порівняно з I півріччям 2009 р. експорт збільшився на 33,5%, імпорт – на 29,6%. Негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило 2514,9 млн дол. (за I півріччя 2009 р. також негативне – 2466,4 млн дол.).

Зовнішньоторговельні операції товарами Україна здійснювала з партнерами з 205 країн світу.

До країн СНД було експортовано 35% усіх товарів, до країн ЄС – 24,8% (у I півріччі 2009 р. – відповідно 33,7% та 22,7%). Російська Федерація залишається найбільшим торговельним партнером України (24,8% експортних і 36,7% імпортних поставок).

Збільшився експорт товарів до усіх основних країн-партнерів: Італії – у 2,2 раза, Російської Федерації – на 65,4%, Польщі – на 61, Туреччини – на 56,1, Білорусі – на 46,8, Німеччини – на 40,3, Індії – на 23,4%.

Порівняно з I півріччям 2009 р. збільшився експорт залізничних або трамвайних локомотивів, шляхового обладнання – у 3 рази, енергетичних матеріалів, нафти та продуктів її перегонки – у 2,2 раза, руд, шлаків та золи – на 98,4%, продуктів неорганічної хімії – на 68,3, чорних металів – на 55,6, жирів та олії тваринного або рослинного походження – на 38,4, деревини та виробів із деревини – на 34,3, механічних машин – на 27,1, електричних машин – на 21,6%. Натомість зменшився експорт зернових культур – на 30,9%, виробів із чорних металів – на 12,8%.

Із країн СНД імпортовано 43,9% усіх товарів, із країн ЄС – 31,7% (у I півріччі 2009 р. – відповідно 43,6% та 33,5%).

Збільшились проти I півріччя 2009 р. обсяги імпортних поставок із Російської Федерації (у 2,2 раза), Китаю (на 68,1%), Білорусі (на 39,2%), Італії (на 21,6%), США (на 15,3%), Польщі (на 11,9%), Німеччини (на 11,7%).

У загальному обсязі імпорту товарів збільшився імпорт руд, шлаків та золи – на 85,3%, електричних машин – на 73,5, чорних металів – на 68,2, полімерних матеріалів, пластмаси – на 39,3, наземних транспортних засобів, крім залізничних, – на 35,9, паперу та картону – на 29, енергетичних матеріалів, нафти та продуктів її перегонки – на 26, фармацевтичної продукції на – 15,4, механічних машин – на 10,3%.

Обсяг експорту зовнішньої торгівлі послугами України у I півріччі 2010 р. становив 5257,7 млн дол. США і збільшився порівняно з I півріччям 2009 р. на 20,5%, обсяг імпорту становив 2342,3 млн дол. і стосовно відповідного періоду минулого року склав 98,5%. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі послугами становило 2915,4 млн. дол. (у I півріччі 2009 р. – 1987,3 млн дол.).

Зовнішньоторговельні операції послугами Україна здійснювала з партнерами з 208 країн світу.

До країн СНД експорт послуг становив 50,6% від загального обсягу експорту, до країн ЄС – 25,8% (у I півріччі 2009 р. – відповідно 36,9% та 33%).

Російська Федерація залишається найбільшим торговельним партнером України (47,3% від загального обсягу експорту та 13,8% імпорту послуг).

Серед найбільших торгових партнерів у I півріччі 2010 р. експорт послуг значно збільшився до Російської Федерації – на 73,5%, Китаю – на 59,9, Панами – на 56,2, Білорусі – на 51,5, Франції – на 28,7 та Сполучених Штатів Америки – на 12,1%. При цьому зменшилися обсяги експорту послуг до Латвії – на 42,6%, Азербайджану – на 38,3, Швеції – на 34,9, Канади – на 33,6, Віргінських Островів (Британських) – на 26,7, Казахстану – на 24,6, Молдови – на 19, Німеччини – на 18,1, Нідерландів – на 17,4, Сполученого Королівства – на 7,2 та Кіпру – на 4,9% [6].

Основу структури зовнішньої торгівлі послугами України, як і раніше, складають транспортні послуги, різні ділові, професійні та технічні, фінансові та державні послуги, які не віднесені до інших категорій.

Порівняно з I півріччям 2009 р. збільшилися обсяги експорту трубопровідного транспорту, різних ділових, професійних та технічних послуг.

Одночасно зменшилися обсяги послуг з ремонту, повітряного та морського транспорту, будівельних послуг, послуг зв'язку та фінансових послуг.

Із країн СНД отримано 16,4% усіх послуг, із країн ЄС – 53,2% (у I півріччі 2009 р. – відповідно 14,9% та 60%).

Імпорт послуг незначно зменшився порівняно з відповідним періодом минулого року. При цьому найбільше скоротилися обсяги з Чеської Республіки – на 58,6%, Казахстану – на 56, Австрії – на 53,2, Німеччини – на 28,4, Швейцарії – на 19, Сполученого Королівства – на 15,2 та Кіпру – на 5,3%.

Одночасно збільшилися обсяги послуг, одержаних з Португалії, – у 6,9 раза, Віргінських Островів (Британських) – у 3,6 раза, Єгипту – на 68,5%, Білорусі – на 44,4, Швеції – на 33,7, Російської Федерації – на 10, та Сполучених Штатів Америки – на 9,1%.

Порівняно з відповідним періодом минулого року зменшилися обсяги імпорту фінансових, різних ділових, професійних і технічних, страхових послуг, послуг зв'язку та будівельних послуг.

При цьому збільшилися обсяги отриманих державних послуг, повітряного транспорту, інших ділових, роялті та ліцензійних послуг, залізничного транспорту та послуг з подорожей.

Найактивніше здійснювали експортно-імпортні операції з товарами та послугами підприємства м. Києва, Донецької, Дніпропетровської, Одеської, Запорізької, Луганської та Київської областей [6].

З метою досягнення повномасштабної інтеграції в європейські ринки Україна прагне стати повноправним членом такого могутнього політичного та економічного угруповання, як Європейський Союз, що надасть ряд економічних переваг, серед яких покращання інвестиційної привабливості країни, розширення ринків збуту та ін. Створено систему взаємодії та співпраці, яка знайшла своє відображення в Угоді про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС.

Проте на сьогодні зазначена система спрацьовує ще не повною мірою. Певне, але незначне збільшення квот і тільки по окремих групах товарів – підтверджує протекціоністські засади зовнішньоторговельної політики ЄС стосовно до України.

Завданням принципової ваги щодо цього є відпрацювання спільних заходів щодо синхронізації та забезпечення взаємності у відкритті ринків ЄС та України.

У контексті пом'якшення торговельного дисбалансу та недопущення антидемпінгових заходів необхідно вивчити можливості надання індивідуального режиму стосовно окремих виробників.

Активізуючи зусилля на розвиток відносин з ЄС, Україна більш зважено ставиться до даного питання, розглядаючи відповідність тих чи інших кроків у напрямку ЄС національним інтересам держави та її реальним довгостроковим перспективам як основний чинник розвитку стосунків.

Отже, важливим зовнішнім фактором, що має значний вплив на економіку України, є відсутність значних зрушень на краще у торговельно-економічних відносинах з головним торговельним партнером – Російською Федерацією. Серед найважливіших негативних зовнішніх факторів, що впливають на економіку України, може бути зменшення поставок енергоносіїв з Російської Федерації і початок експлуатації нею нових трубопроводів, що обминають Україну. Оскільки Україна переважну частину російських енергоносіїв отримує як плату за транзит, це загрожує як втратою значної частини плати за транзит, так і суттєвим зменшенням надходження російських енергоносіїв. Одним із заходів, який дозволив би уникнути загрозового дефіциту енергоносіїв, має бути забезпечення диверсифікації джерел постачання енергоносіїв (укладання відповідних договорів з Казахстаном, Туркменістаном, Азербайджаном). Для кардинального вирішення питання диверсифікації поставок енергоносіїв необхідно, насамперед, прискорити добудову нафтотерміналу та нафтопроводу Одеса-Броди.

Як і раніше, значний вплив на економіку України має запровадження Росією цілої низки протекціоністських заходів: сезонне ввізне мито на цукор білий, патоку крохмальну, експортне мито на нафту та сирі нафтопродукти та обмеження на експорт дизпалива і мазуту.

Економіки держав-учасниць СНД на сьогодні є і в найближчій перспективі будуть взаємно доповнювати одна одну, а продукція і послуги, які виробляються ними, як правило, не тільки не конкурували між собою, а були просто необхідними для нормального функціонування економік інших держав СНД.

Разом з тим необхідно розуміти, що існуюча дотепер взаємозалежність не є сталою назавжди.

Так протягом останніх років геополітична структура зовнішньої торгівлі товарами та послугами зазнає суттєвих змін. Відбулося збільшення частки зовнішньоторговельного обігу з іншими країнами світу.

Взаємна зацікавленість зберігати присутність на ринках партнерів по СНД є важливою передумовою розвитку економічної складової Співдружності Незалежних Держав, поступового переходу до зони вільної торгівлі в рамках СНД. Разом з тим країни Європейського Союзу є найбільшими, після Росії, торговельними партнерами України і цей факт не можна не брати до уваги.

Список використаної літератури

1. Білик Ю.Д. Проблеми інтеграції економіки України у світове господарство. / Ю.Д. Білик – К.: Урожай, 2004. – 288с.
2. Горбач Л.М. Міжнародні економічні відносини: підручник / Л.М.Горбач, О.В. Плотніков – К.: Кондор, 2005 – С. 55–62.
3. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України: підручник. / В.Є. Новицький – К.: КНЕУ, 2003. – 948с.
4. Пузанов І.І. Теоретичні моделі формування умов сучасної зовнішньої торгівлі / І.І. Пузанов // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Вип. 55. Частина II. – К.: Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2005. – 298с.
5. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [<http://www.rada.gov.ua>]
6. Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики [www.ukrstat.gov.ua]
7. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України [http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=45205312&cat_id=3211778]

Стаття надійшла до редакції 25.02.2011 р.